

ASGARİ ÜCRET

I- Giriş

Anayasamızın 55 inci maddesine göre, "asgari ücretin tespitinde çalışanların geçim şartları ile ülkenin ekonomik durumu da gözönünde bulundurulur." Yine Anayasanın devletin iktisadi ve sosyal ödevlerinin sınırları başlıklı 65 inci maddesinde ise "Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir" hükmü yer almaktadır.

Oysa 1961 Anayasasında "devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun ve insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlamalarına elverişli adaletli bir ücret elde etmeleri için gerekli tedbirleri alır" düzenlemesi bulunmaktaydı.

Görüldüğü gibi, asgari ücret konusunda 1961 Anayasasında yer alan "insanlık haysiyetine yaraşır" ilkesi yerine, "çalışanların geçim şartları" ve "ülkenin ekonomik durumu" ilkeleri dikkate alınacak kıstaslar olarak değiştirilmiş, böylece daha az asgari ücret belirlenmesinin mazereti olacak kriterler 1982 Anayasasında yerini almıştır.

Yeni İş Kanunundaki asgari ücretle ilgili esaslar eski İş Kanunu ile aynıdır. Ancak eski İş Kanunu döneminde asgari ücretten sadece İş Kanunlarına tabi çalışanlar yararlanabilmekteydi. İşçilerin insan onuruna yaraşır asgari koşullarda bir yaşam sürdürebilmesi için devlet tarafından tespit edilmesi öngörülen asgari ücret kurumundan, bir kısım işçilerin yararlandırılıp, bir kısmının yararlandırılmaması, Anayasamızda temellerini bulan sosyal devlet ilkesine aykırı bir olgu olarak karşımıza çıkmaktaydı. Bu sakıncayı gidermek amacı ile de tüm işçilerin, bu güvenceden yararlanabileceği bir düzenleme getirilmiştir. Bunun dışında, asgari ücretin süresi ve tespiti usulüne ilişkin mevcut düzenleme aynen korunmuştur[1].

1969-2006 dönemi dikkate alınarak zaman serisi verilerinden hareketle Türkiye emek piyasasında asgari ücret, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkiler analiz edilmiş ve asgari ücret ile enflasyon ve işsizlik oranı ile enflasyon değişkenleri arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu tespit edilmiş, değişkenlerin birbirini etkileyip etkilemediğini ortaya koymak amacıyla yapılan test sonucunda da sadece enflasyon ile asgari ücret arasında nedensellik ilişkisinin olduğu görülmüştür. Türk asgari ücret uygulamasının özellikle de işsizlik üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkardığına ilişkin bir bulguya ulaşılamamıştır.[2]

II- Yasal Düzenleme

Değişiklikten sonra asgari ücret "iş sözleşmesi ile çalışan ve bu Kanunun (İş Kanunu) kapsamında olan veya olmayan her türlü işçinin ekonomik ve sosyal durumlarının düzenlenmesi için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca Asgari Ücret Tespit Komisyonu aracılığı ile ücretlerin asgari sınırları en geç iki yılda bir belirlenir.

Asgari Ücret Tespit Komisyonu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının tespit edeceği üyelerden birinin başkanlığında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürü veya yardımcısı, İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürü veya yardımcısı, Devlet İstatistik Enstitüsü Ekonomik İstatistikler Dairesi Başkanı veya yardımcısı, Hazine Müsteşarlığı temsilcisi, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığından konu ile ilgili dairenin başkanı veya yetki vereceği bir görevli ile bünyesinde en çok işçiyi bulduran en üst işçi kuruluşundan değişik işkolları için seçecekleri beş, bünyesinde en çok işvereni bulduran işveren kuruluşundan değişik işkolları için seçeceği beş temsilciden kurulur. Asgari Ücret Tespit Komisyonu en az on üyesinin katılımıyla toplanır. Kurul, üye oylarının çoğunluğu ile karar verir. Oyların eşitliği halinde, Başkanın bulunduğu taraf çoğunluğu sağlamış sayılır.

Komisyon kararları kesindir. Kararlar Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girer.

Komisyunun toplanma ve çalışma şekli, asgari ücretlerin tespiti sırasında uygulanacak esaslar ile başkan, üye ve raportörlere verilecek huzur hakları Maliye Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının birlikte hazırlayacakları yönetmelikte belirtilir.

Asgari Ücret Tespit Komisyonunun sekretarya hizmetleri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yerine getirilir."

Kanunun ilk paragrafına göre, iş sözleşmesi ile çalışan her türlü işçi ücretlerinin asgari sınırları belirtilmektedir. Dolayısıyla, bir hizmet akdi ile çalışan her işçi için belirlenen asgari ücret geçerli olacaktır.

Asgari Ücret Yönetmeliğinde[3] asgari ücret, işçilere normal bir çalışma günü karşılığı ödenen ve işçinin gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım ve kültür gibi zorunlu ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden asgari düzeyde karşılamaya yetecek ücret, olarak tanımlanmıştır.

Ücret, ya işçi ile işveren arasında bireysel olarak sürdürülen bir ilişkinin sonucu ya da toplu sözleşme kurumu aracılığıyla belirlenir. Bu ücret genellikle ekonomik ve toplumsal açıdan ücreti belirleyen verimlilik, işsizlik, örgütlülük düzeyi, enflasyon, iş değerlendirme gibi etkenler sonucu ortaya çıkmaktadır. Oysa bu etkenlerin büyük bölümü asgari ücretin belirlenmesinde söz konusu değildir[4].

III- Kısa Tarihçe

Dünyada ilk kez 1890 yılında, Avustralya ve Yeni Zelanda'da başlayan asgari ücret uygulaması, 1900'lü yılların başında Avrupa'ya, daha sonra ise tüm dünyaya yayılmıştır.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 1928'de kabul ettiği **26 sayılı Asgari Ücret Belirleme Yöntemleri ile İlgili Sözleşme** ile uluslararası bir ölçüt getirilmiştir.

Türkiye bu sözleşmeyi 1973 yılında imzalamış ve 1974 yılında da onaylamıştır.

Türkiye'de en az ücretlerin devletçe saptanması ilkesi 1936 tarihli İş Yasası içinde yer almıştır. Fakat uygulama ancak 1951 yılından itibaren başlayabildi. Önce bölge ve iş kolu düzeyinde yürütülen ve yerel düzeydeki katılımcılardan oluşan bir komisyonca yapılan çalışmalar 1969 yılından bu yana ulusal düzeyde yürütülmektedir[5]. Asgari ücret 1969 yılından itibaren 26 ilde, 1972 yılından itibaren 59 ilde belirleniyordu. 1974 yılından itibaren ise asgari ücretin il bazında belirlenmesi uygulamasından vazgeçilerek tüm ülke için geçerli olacak miktar belirlenmeye başlamıştır. Sanayi ve hizmetler kesimi ile tarım ve orman kesimi işçileri için ayrı ayrı belirlenen asgari ücret, 1989 yılından itibaren her iki kesim için tek rakam olarak tespit edilir olmuştur[6].

IV- Komisyonun Kuruluşu ve Çalışma Biçimi

Asgari Ücret Tespit Komisyonu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın tespit edeceği üyelerden birisinin başkanlığında; Bakanlık Çalışma Genel Müdürü veya yardımcısı, Bakanlık İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürü veya yardımcısı, Devlet İstatistik Enstitüsü Ekonomik İstatistikler Dairesi Başkanı veya yardımcısı, Hazine Müsteşarlığı temsilcisi, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'ndan konu ile ilgili dairenin başkanı veya yetki vereceği bir görevli, bünyesinde en çok işçiye bulunduran en üst işçi kuruluşunun değişik iş kolları için seçeceği beş temsilci ile bünyesinde en çok işvereni bulunduran işveren kuruluşunun değişik işkolları için seçeceği beş temsilciden, kurulmaktadır.

Görüldüğü gibi, işçi, işveren ve hükümet temsilcileri beşer kişiden oluşmaktadır. İş Kanununun kabulü esnasında tasarıda yer alan Maliye Bakanlığının Temsilcisi de asgari ücret komisyonuna dahil edilmişti. Ancak, İLO sözleşmelerinde eşit sayıda üçlü temsil öngörülmesi nedeniyle eşitliğin bozulmaması gerekçesiyle "Maliye Bakanlığı Temsilcisi" ibaresi madde metninden çıkarılmıştır.

Tespit Komisyonu, bakanlığın çağrısı üzerine, en az on üyenin katılımı ile toplanmakta ve oyların çoğunluğu ile karar vermektedir. Karara katılmayan üye, isterse katılmama gerekçesini belirtir. Oyların eşitliği halinde, başkanın bulunduğu taraf çoğunluğu sağlamış sayılmaktadır.

V- Komisyonun Esas Alacağı Kurallar

Asgari Ücret Tespit Komisyonu, asgari ücreti bütün işkollarını kapsayacak şekilde belirler.

Komisyon, asgari ücreti belirlerken, dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplere dayalı herhangi bir ayırım yapamaz.

Asgari ücret bir günlük olarak belirlenecektir. Aylık, haftalık, saat başına, parça başına veya yapılan iş tutarına göre ücret ödenen durumlarda gerekli ayarlamalar bir günlük asgari ücret miktarı esas alınarak hesaplanacaktır.

Komisyon ücreti en geç iki yılda bir belirlemek zorundadır. İki yıllık zorunlu dönem öncesinde de belirleme yapılabilir ki uygulamada her yıl asgari ücret belirlenmektedir. Asgari ücreti komisyon işçilerin 16 yaşını doldurmuş olup olmadığı ayırımıyla ilan etmektedir.

Asgari Ücret Tespit Komisyonu asgari ücreti miktar olarak belirlerken

- Ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik durumunu
- Ücretliler geçinme indekslerini, bu indeksler yoksa geçinme indekslerini,
- Fiilen ödenmekte olan ücretlerin genel durumunu ve
- Geçim şartlarını göz önünde bulundurur.

Ancak komisyonun çalışmasına işçi kesiminin en önemli eleştirisi asgari ücretin tek işçi için hesaplanmasıdır[7].

VI- Asgari Ücret Tespit Komisyonunun Kararları:

Asgari Ücret Tespit Komisyonunun kararları kesindir. Asgari Ücret Tespit Komisyonunun kararları Resmi Gazetede yayınlandığı zaman yürürlüğe girmektedir. Diğer bir anlatımla, komisyon kararlarının geçerli olabilmesi için herhangi bir makamın ya da organın onayına ihtiyaç duymamaktadır.

Komisyon kararının kesin olması, iptali için idari yargı yerine başvurulamayacağı anlamına gelmez. Zira, Anayasa Madde 125'e göre, "İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır". Buradaki kesinlikten maksat, hiyerarşi içinde kesin olma keyfiyetidir[8].

VII- Asgari Ücretin Bağlayıcılığı

Asgari ücret, iş ilişkisinin tarafları olan işçi ve işverenin sözleşme özgürlüklerine çizilmiş bir alt sınır niteliğindedir[9].

Asgari ücretten daha az bir ücret işçilere ödenemez. Bu konuda işveren ile işçi ya da sendika anlaşsa bile geçerli olmayacaktır. İş sözleşmesi yapıldığı anda belirlenen ücret, asgari ücretin üstünde ama sonradan yeni asgari ücret bu belirlenen ücretten fazla olduğu durumda asgari ücretin esas alınması gerekecektir. Zira, Asgari Ücret Tespit Komisyonunun yürürlüğe giren kararlarının değiştirici yenilik doğurucu etkileri açık ve seçiktir[10].

Yargıtay, 1968 yılında verdiği bir kararında Asgari Ücret Tespit Komisyon Kararının iptali durumunda sözleşilen ücretin indirileceği hususunun taraflarca kararlaştırılmış ise ve bu durum işverence ispat edilir ise ücretlerin iptal kararından önceki hale getirilebileceğini belirtmiştir[11].

İşçilere, prim, ikramiye, yemek, giyim, lojman, ısınma gibi sosyal yardımlar yapılıyor olsa bile, asgari ücretten herhangi bir indirim yapılamaz.

Yönetmeliğin 12 maddesiyle de işçilerin geçerli asgari ücreti öğrenmelerini sağlamak için işverenlere, yayımlanan asgari ücretleri işyerlerinde işçilerin kolayca görebilecekleri bir yerde ilan etme, zorunluluğu getirilmiştir.

Yargıtay kararında da belirtildiği gibi asgari ücret kamu düzeniyle ilgilidir[12].

VIII- Sonuç

Dünyada 110, bizde ise 60 yıllık geçmişi olan asgari ücret, gündemi ciddi olarak belirlemekte, tek işçi için hesaplanmasına dönük eleştirilere haklı olarak devam edilmektedir.

Akçalı işçilik çıkarlarının sınırlandırılması eğilimine rağmen, ücretin üst sınırı yasalarımızla belirlenmemiş; genel hükümlerin çerçevesi olduğu alan içerisinde tarafların serbest iradelerine bırakılmıştır. Lakin, bu anlamda ücretin alt sınırının belirlenmesi, sosyal yanı ağır basan düşünce ve kaygılarla, "Asgari Ücret Tespit Komisyonu" aracılığıyla Devlet'e aittir. Bu en az ücret, "asgari ücret" adıyla dokunulmazdır ve tarafların birleşen iradeleriyle dahi çiğnenmesi olanaksızdır. Bugün yürürlükte bulunan 1982 Anayasamız açısından asgari ücretin belirlenmesinde -1961 Anayasasından farklı olarak- insanlık onurluluğuna yaraşır bir yaşam düzeyi" değil, "ülkenin ekonomik ve sosyal durumu" göz önünde tutulmalıdır. Gerçekten, Anayasa m. 55/III'e göre, asgari ücretin tespitinde ülkenin ekonomik ve sosyal durumu göz önünde bulundurulur." Maddenin gerekçeleri bu yönü hiçbir kuşkuyla yer bırakmayacak belirginlikte ortaya koymaktadır[13].

Her yıl toplanan komisyon asgari ücreti birinci ve ikinci altı aylık dönemler için belirlemekte, bu asgari ücret iş sözleşmesi ile çalışan tüm işçiler için geçerli olmaktadır.

Asgari ücret işçi, işveren ve hükümet temsilcilerinden oluşan 15 kişilik bir komisyon tarafından, ülkemizin ekonomik ve sosyal durumu, geçinme indeksleri, fiilen ödenen ücretler, geçim şartları dikkate alınarak belirlenmektedir. Asgari ücret, işçi ve işverenin sözleşme özgürlüklerinin alt sınırını oluşturmaktadır. İşveren, asgari ücretten daha az bir ücreti, işçi kabul etse dahi ödeyemez. Öte taraftan, işçiye prim, ikramiye, yemek, lojman gibi sosyal yardımların yapıyor olması asgari ücretin daha az ödenmesine neden olmaz.

Günümüzde asgari ücret, çalışanların ve onların ailelerinin insan onuruna yaraşır bir hayat seviyesini sağlayan bir gelir tabanı olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle bu ücret hem işçinin hem de onun ailesinin ihtiyaçlarını karşılamalı ve vergi ve benzeri kesintilere konu olmamalıdır. Ne var ki, ülkemizdeki asgari ücret hem yalnızca işçinin ihtiyaçları göz önüne alınarak hesaplanmakta, hem de önemli ölçüde kesintiler yapılmaktadır[14].

[1] <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss73m.htm>

[2] Adem Korkmaz, Orhan Çoban, "Emek Piyasasında Asgari Ücret, İşsizlik ve Enflasyon Arasındaki İlişkilerin Ekonometrik Bir Analizi: Türkiye Örneği (1969-2006)" Maliye Dergisi, Sayı 151, Temmuz-Aralık 2006, s. 21.

[3] 01.08.2004 tarihli ve 25540 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

[4] Üzeyir Ataman "Kuramsal ve Uygulama Boyutlarıyla Asgari Ücret" Nusret Ekin'e Armağan, Ankara 2000 s. 388.

[5] Cahit Talas "EnAz Ücretler Saptandı", Nusret Ekin'e Armağan, Ankara 2000 s. 247.

[6] Çalışma Hayatı İstatistikleri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2004, s.171.

[7] Türkiye İstatistik Kurumunun tek işçi için hesapladığı tutarın bile altında asgari ücretin belirlenmesine sürekli itiraz edilmiştir. Üstelik net olarak açıklanan bu miktarın altında belirlenen asgari ücretin brüt olarak açıklanması işçi kesiminin karşı oy itirazı olarak komisyon kararında yer almaktadır. Eğer bir ailede tek kişi çalışıyorsa asgari ücret, işçi ailesi için açlık ve yoksulluk sınırının çok altındaki bir ücret olacağı muhakkaktır.

[8] Mustafa Çenberci, İş Hukuku Şerhi, Ankara 1986, s. 788.

[9] Üzeyir Ataman "Kuramsal ve Uygulama Boyutlarıyla Asgari Ücret" Nusret Ekin'e Armağan, Ankara 2000 s. 388.

[10] Mustafa Çenberci, İş Hukuku Şerhi, Ankara 1986, s. 788.

[11] Yrg 9 HD'nin 06.02.1968 tarihli ve E. 1968/1799, K.1968/1417 sayılı kararı.

[12] Yrg. HGK'nun 28.01.2004 tarihli ve E.2004/10-24, K.2004/47 sayılı kararı.

[13] Mustafa Çenberci, İş Kanunu Şerhi, Ankara 1986, s.781.

[14] Adem Korkmaz "Türkiye'de Asgari ücretin Mali Yönü" C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Yıl 2001, Cilt 2, Sayı 1, s. 275